

РОЗДУМИ ПРО РОЗДУМИ

Тетяна РАДЗІЄВСЬКА

*Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні
Національної Академії наук України,
вул. М. Грушевського, 4, Київ, Україна,
тел.: (044) 279-02-92*

Розглянуто дискурсивну форму роздумів, яка є складником мовної свідомості та в своїй реалізації в текстах різних типів відображає результати мисленнєвої діяльності та текстотворення. Звернуто увагу на зв'язок цієї дискурсивної форми з внутрішнім мовленням, подано її характеристику в плані лінгвопрагматики (фактор адресата, статус суб'єкта мовлення). Виділено два основні типи функціонування цієї форми у межах різних текстів та дискурсів – “діалогічний” та “монологічний”. Як вияв “монологічної” реалізації роздумів розглянуто максими Ларошфуко та особливості їх текстотворення.

Ключові слова: роздуми, дискурсивна форма, прагматика тексту, максими Ларошфуко.

Період розвитку лінгвістики на межі тисячоліть відзначається неприхованим інтересом до вивчення мови в дії, функціональних аспектів мовленнєвої діяльності, ролі мовця в ній, лінгвопрагматичної проблематики. Флорій Сергійович Бачевич своїми широковідомими розвідками, статтями, монографіями, наприклад, [3; 4; 5] доклав чимало зусиль у розбудову цього напрямку в Україні, відкрив нові перспективи для аналізу функціонування мовних засобів з позицій лінгвопрагматики, вивчення ролі мовної особистості, механізмів втілення смислів у мовленнєві твори. До цієї проблематики належить і сфера аналізу дискурсу.

1. Дослідження дискурсів різних типів передбачає виділення й оперування тими комунікативно-прагматичними утвореннями, які виступають як конститутивні складники текстів, які ми пропонуємо називати дискурсивними формами. Під дискурсивною формою (discursive form) ми розуміємо відрефлектовану в культурі семантико-синтаксичну одиницю, якою оперує носій мови, породжуючи текст для втілення своєї мовленнєвої інтенції. Дискурсивними формами, що вживаються у тих чи інших ситуаціях мовлення, виступають різні мовленнєві та мовно-ментальні акти (подяка, прохання, побажання, пояснення, висловлення думки, сумнівів, уявлення, спостереження, припущення, доводів, констатація стану речей і подібне), оповідні, описові, питальні сентенціональні одиниці (а також їх структурні компоненти), прислів'я, приказки та ін. [9]. Дискурсивні форми – це одиниці лінгвопрагматичного аналізу тексту, його аналізу в аспекті комунікативно-прагматичних

властивостей. Неоднорідні за своїми лексико-синтаксичними, внутрішньоструктурними, генетичними характеристиками, ці утворення постають складником мовної свідомості носія мови, визначають її стан та стають операціональними одиницями як процесу текстотворення, так і сприймання тексту.

Однією з таких дискурсивних форм можна вважати роздуми, які є основним об'єктом розгляду в цій статті. Роздуми можна схарактеризувати як складний знак текстуальної природи з модальністю думки (*Я думаю, що...*), широкою сферою референції, яка відсилає до подій ментальної сфери індивіда, що складається як з процесу мислення, так і з його результатів, зокрема, отриманих шляхом імплікацій та інших логічних операцій. Вивчення лексичних, синтаксичних, функціональних особливостей подібних текстуальних утворень має безпосереднє відношення як до проблеми взаємодії мови й мислення, так і до проблеми вивчення розвитку літературної мови, що зумовлює його **актуальність**. Наголосимо, що дискурсивну форму роздумів ми розуміємо доволі широко, оскільки в контексті багатьох дискурсів вона набуває різного оформлення та додаткових функцій. У своїй реалізації вона широко варіюється у діапазоні від логічно побудованих математичних викладок з максимальною концентрацією засобів логічних імплікацій (*звідси випливає, таким чином, отже, тоді, звідси слідує* в сучасних математичних текстах) до позбавленого логіки потоку свідомості, який відображає роздуми ірраціонального характеру і який став об'єктом зображення в текстах художнього дискурсу ХХ століття, що відкриває різновекторні перспективи її дослідження. Проте **мета** статті значно скромніша й обмежується акцентуванням уваги на дискурсивній формі роздумів як на можливому об'єкті дослідження в межах лінгвопрагматики – з різних точок зору і в різних ракурсах. Ми зупинимося на функціонуванні цієї дискурсивної форми в історико-культурному контексті, її лінгвосеміотичних та комунікативно-прагматичних характеристиках, кореляції з різними дискурсами та суміжних питаннях. Звичайно, ми залишаємо тут поза розглядом питання про методичні засади щодо написання тексту-роздуму в межах шкільного навчання, не коментуємо питання про педагогічний аспект вивчення типів мовлення та рекомендації, спрямовані на формування відповідної компетенції учнів, – це коло питань, належних до сфери педагогічної науки.

2. Якщо звернутися до лексикографічного тлумачення лексичної одиниці *роздуми* в СУМі, то побачимо, що в ньому подається інтерпретація словоформи однини *роздум*, яка охоплює з позначкою “перев. мн.” чотири значення слова: 1) Думки, міркування з приводу чого-небудь; 2) Те саме, що роздумування; 3) Стан заглиблення у власні думки; 4) Твір або частина твору, в якій автор висловлює свої думки, переживання, почуття [13: 672–673]. З них останнє відповідає тому об'єктові, про який ідеться, якщо поняття твору розуміти широко – як певний писемний текст будь-якого типу. Фіксація цього останнього значення показує, що дискурсивна форма роздумів давно стала реалією мовної свідомості носія української мови.

Тут варто зважити й на те, що зазначене лексикографічне тлумачення відбиває – у вигляді лексикографічної позначки “перев. мн.” – функціональну характеристику лексеми, а саме, той факт, що в мовленні превалює функціонування словоформи

множини, де відповідний формант корелює з процесуальною семантикою лексеми, яка позначає ментальний процес, що розгортається в часі (*довгі, тривалі роздуми*). Отже, реалізуючи це значення, лексема постає знаком зі сферою референції, що корелює з мовними утвореннями, які відбивають процес текстуалізації певної мовно-мисленнєвої діяльності, що розгортається в часі.

3. Природно, писемна фіксація роздумів, думок, міркувань має свою історію і саме питання про характер реалізації дискурсивної форми в текстах або писемній мовній діяльності, починаючи з античних часів і донині, заслуговує на пильну увагу та спеціальне вивчення. Інтерес до логіки та логічних операцій призводить до розвитку таких форм фіксації мисленнєвого змісту, як судження, логічний умовивід, імплікація, міркування, а їх дискурсивні маркери – неодмінний складник античної філософської літератури. Античність дала численні зразки реалізації цієї дискурсивної форми в межах філософської спадщини, в надрах якої вона, власне, й зародилася, була зафіксована та дала зразки для майбутньої мовно-мисленнєвої діяльності. Ця спадщина представляє дискурсивну форму роздумів як елемент спеціального – наукового – дискурсу, дискурсу, породжуваного філософствуванням як особливої форми діяльності, відмінної від побутового мовлення. Наведемо в цьому зв'язку фрагмент з Книги четвертої “Метафізики” Аристотеля: “Відтак якщо про щось правильно сказати, що воно є людиною, то воно необхідно має бути двоногою живою істотою (адже саме це означає, як було сказано, «людина»); а якщо це необхідно, то воно водночас не може не бути двоногою живою істотою (оскільки «необхідно має бути» означає саме: «не може не бути»). Отже, не можна одночасно правильно сказати про одне й те саме, що воно є людина і не-людина” (наводимо за вид.: [1: 123]).

Характеризуючи особливості мовної реалізації роздумів у творах Платона та у філософській практиці софістів та Сократа, О. Ф. Лосєв наголошував діалогічність оформлення роздумів та міркувань: “... жанр діалогу був обраний Платоном як результат драматичного розуміння ним самого процесу думання, коли про закінчену систему не могло йтися, а всі розмови були спрямовані лише на вічне пошукування, сумнів, недовіру найбільш очевидному та пристрасну закоханість у суперечки, в риторіку, в ораторство, у найвишуканішу діалектику” [7: 7]. Розвиваючи цю думку й акцентуючи на діалогічному способі вираження як дискурсивній домініанті античної філософії загалом, особливо після Сократа, вчений фактично виразно “промальовує” специфічну ознаку мовного втілення роздумів, властиву античності. В епоху розквіту теологічного дискурсу, християнської схоластики, створення трактатів філософсько-релігійного змісту, полеміки у форматах писемної та усної мовної реалізації дискурсивна форма роздумів отримала свій подальший розвиток, однак лише у доволі спеціальному культурному контексті і по суті у вузькому соціальному середовищі, обмеженому колом грамотних та освічених носіїв мови, церковних служителів, теологів, алхіміків.

4. Якісно нова ситуація в європейському ареалі складається з початком доби Відродження: разом із формуванням поняття особистості в цей період поступово формується уявлення про індивіда та втілений ним у текст мисленнєвий зміст як про валоризований об'єкт, що має цінність. Ренесансну епоху прийнято розглядати як

культурно-історичний період, у якому індивідуальності стали приписувати самоцінність, виник і сам концепт особистості – один із найважливіших в європейській культурі. Проблемі формування цього концепту присвячені, зокрема, праці Л. М. Баткіна, який зазначав, що “ідея «індивідуальності», яким би дивним це не здавалося, була невідомою всім традиціоналістським суспільствам, зокрема, і греко-римській Античності” [2: 3]. Складний процес кристалізації поняття особистості, що охопив Західну Європу XV–XVIII століть та вимагав, на думку вченого, всіх творчих сил і метаморфоз Відродження, Бароко, Просвітництва, може бути зіставлений за своєю значущістю з періодом виникнення стародавніх цивілізацій [2: 11]. Більше того, у цей період відбувся “не просто перехід від однієї традиціоналістської моделі [...] до іншої моделі того ж класу, а перехід до нового класу моделей – до обґрунтування індивідності з *неї самої* (виокремлення шрифтом автора. – Т. Р.)” [2: 11–12]. Роздуми цього періоду постають ніби синтезом логічних міркувань (відповідно до законів Аристотелевої логіки) та особистісної позиції. Якщо звернутися, наприклад, до відомих трактатів Н. Макиавеллі (1469–1527) “*Il principe*” та “*Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio*” [15; 16], які належать до найкращих стилістичних зразків інтелектуальної літератури Відродження, то в них ми знайдемо, поряд із показниками логічного зв’язку типу *adunque*, чимало засобів модалізації судження, спрямованих на вираження особистої позиції автора (*dico, voglio discorrere, conchiudo, pensando*): 1) “*Ma perchè circa le qualità, di che si sopra si fa menzione, io ho parlato delle piu importanti, l’altre voglio discorrere brevemente...*” 2) “*A che pensando io qualche volta, sono in qualche parte inchinato nella opinione loro*” (“*Il principe*”). 1) “*Dico, adunque, que tutti i detti modi sono pestiferi, per la brevità della vita...*” 2) “*Considerato adunque tutte queste cose, conchiudo, come a ordinare una republica è necessario essere solo...*” (“*Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio*”).

Одним із яскравих виявів нових лінгвокультурних тенденцій цієї доби стала дискурсивна практика, пов’язана зі спільнотою вчених, яка отримала назву *Respublica literaria* – Республіка вчених, до якої входили Паскаль, Ферма, Гассенді, Мальбранш, Гюйгенс, Декарт, Гоббс та багато інших видатних постатей. Це епістолярне спілкування вчених різних спеціалізацій, у процесі якого відбувався обмін науковою інформацією, обговорювали спеціальні наукові питання, висловлювали думки, фіксували роздуми. Як зазначає В. П. Єлізаров, “у XVII ст. сфера наукового міркування виявляється тією територією нейтралітету, на якій вільно сходяться представники різних національностей, професій, соціальних верств, політичних таборів та конфесій” [6: 210]. Тут дискурсивна форма роздумів отримує втілення відповідно до тогочасних завдань формування наукового знання, накопичення якого разом із розвитком дискурсивної практики призводить до виникнення наукового дискурсу. Роздуми тут поступово набувають спеціального мовного оформлення, яке відображає норми і стандарти мови науки, що поступово виформовуються: використання термінологічної лексики та спеціальної метамови, логічність та аргументованість викладу, елімінація експресивного складника мовлення.

Загалом епоху Просвітництва можна вважати періодом, коли погляд на мисленнєвий зміст, породжуваний певним індивідом, як на цінність стає дедалі звичнішим:

роздуми та їх зміст починають розглядати як варті на увагу та фіксацію. Про цей лінгвокультурний феномен свідчить, наприклад, одна фактологічна деталь з біографії Ж.-Ж. Руссо, яку згадано у присвяченому йому документально-біографічному фільмі (серія “Письменники Франції”, виробництво “Megari Productions”), що стосується нових звичок, продиктованих новими культурними тенденціями XVIII століття. Під час свого перебування у маєтку герцога Люксембурзького Ж.-Ж. Руссо часто прогулювався пішки, беручи зі собою чорнильницю, перо, папір, аби мати можливість у будь-який момент записувати свої думки та спостереження й міркування: за його висловом, у такий спосіб він запускав свідомість. Безперечно, це одна з рис вже сформованої дискурсивної практики, в центрі якої – інтерес до особистості та її духовного світу. В ній знаходять відображення нові цінності – оригінальність, одиничність, несхожість з іншими, які впродовж епохи Просвітництва все чіткіше висуваються на перший план, стають культурною домінантою, отримуючи повну оформленість в епоху романтизму.

5. Характеристика роздумів як дискурсивної форми, що є складником мовленнєвої діяльності індивіда, передбачає звернення і до питання про її комунікативно-прагматичні властивості. Природно, за своїм походженням, роздуми є неодмінним атрибутом внутрішнього мовлення, під час якого відбувається автокомунікація. Доволі часто такі роздуми стають об’єктом зображення в текстах художньої прози [12] – у вигляді прямої мови з авторськими ремарками або у вигляді такого оформлення, яке прийнято називати невластивою прямою мовою та вільним непрямим дискурсом (*free indirect discourse*). Порівняймо: “Він навіть подумав з іронією: «а людина – людиною, це – філософія сіренького дня: навіть великий біль стихає, коли підходить маленький, але ближче». Це філософія світової «кобилки»: навіть геній, коли його вкусить несподівано блоха, враз забуває світові проблеми і думає тільки про маленьку блоху. Саме така людина” (М. Хвильовий). “Глибока ніч цілою вагою налягала на груди та не давала дихати, а думки несміло знов мацали мозок, ворухились і розгортались. Згинь! Пропади!.. Як буде, так і буде... Що б люди сказали? Люди! Вони осудять” (М. Коцюбинський). Тут способи лексико-синтаксичної, графічної, лінгвoseміотичної репрезентації роздумів залежать від авторських інтенцій та задуму.

Екстеріоризація роздумів, їх “виведення” у “зовнішнє мовлення” доцільно пов’язувати, з одного боку, з тим, що суб’єкт розглядає їхній зміст як цінний, тобто приписує інформації цінність, а з другого – з потребою *поділитися* мисленнєвим змістом. Звичайно, екстеріоризовані роздуми – це адресоване мовлення, яке орієнтується на зовнішнього адресата, проте ступінь урахування його інтересів тут незначний, зокрема, зміст роздумів може бути взагалі нецікавим для адресата. Тому екстеріоризовані роздуми варто вважати дискурсивною формою з нейтралізованим або ослабленим фактором адресата. Це пояснює, чому в контексті публічного спілкування роздуми часто виглядають недоречними і чому більш типовою для різних лінгвокультур є їхня реалізація у форматі писемної мовленнєвої діяльності, коли автор-суб’єкт, якщо скористатися відомим кліше, “повіряє” свої думки та роздуми паперу.

Роздуми мають свою специфіку і з боку фігури суб’єкта, а саме, його зв’язку з процесом роздумів, їх змістом та характером суб’єктно-адресатної взаємодії. Важливим

елементом генези роздумів постає їх неспонтанність, результативність, власне, та обставина, що зміст роздумів передбачає продуманість, логічність, раціональність, хоча б у мінімальному обсязі. Мовленнєвому оформленню, текстуалізації роздумів передую певний мисленнєвий процес, унаслідок чого про роздуми та їх зміст можна говорити як про результат певного процесу, а саме значення лексеми *роздуми* охоплює семантику результативності (порівняймо, наприклад, англ. *on mature reflection*).

Екстеріоризовані роздуми як продукт діяльності суб'єкта можуть осмислюватися в аспекті категорії володіння, як об'єкт володіння, проте адресатові у процесі комунікативного акту вони передаються не як об'єкт володіння, а як знання, інформація (про це писав ще Р. Декарт), у зв'язку з чим екстеріоризація роздумів в акті адресації концептуалізується саме в аспекті поділу, ділення (або розділення) об'єкта володіння: *Він поділився своїми роздумами щодо ситуації з будівництвом палацу*. Унаслідок цього обидві сторони комунікативної взаємодії опиняються ніби в однаковому стані, урівнюються за своїми знаннями.

Отже, основною комунікативною особливістю дискурсивної форми роздумів постає нейтралізованість фактора адресата, результативність, генетичний зв'язок з внутрішнім мовленням, її "асоціальність" у функціональному плані, чим пояснюються особливості її існування в різних дискурсах і в різних лінгвокультурах. Усвідомлюючи все різноманіття самореалізації цієї дискурсивної форми в текстах різних типів та в культурі загалом, видається можливим стверджувати про два основні типи (або способи) функціонування цієї дискурсивної форми в межах неспеціальних (ненаукових) дискурсів, які умовно назвемо: 1) "діалогічним" та 2) "монологічним". Йдеться про функціонування цієї форми в дискурсах, які не мають спеціального характеру, зокрема, поза межами науки.

"Діалогічний" тип представляють ситуації функціонування роздумів як вбудованого елемента в тексти інтелектуального спрямування, наприклад, полемічні, критико-аналітичні, есеїстичні, публіцистичні, де найчастіше (проте не завжди) ця дискурсивна форма постає складником аргументації автора. Тут роздуми стають інструментарієм автора, який використовує їх згідно зі своїми комунікативними інтенціями, відповідно до яких на тих чи інших етапах текстотворення вони отримують додаткові функції. Опис реального функціонування цієї дискурсивної форми в межах різних дискурсів як допоміжного інструментарію, елемента з репертуару цих дискурсів – окрема дослідницька тема. Зауважимо, що в сучасній українській есеїстиці роздуми реалізуються через генералізовані вислови, певні фрагменти, що легко "контактують" з іншими дискурсивними формами діалогічного типу, часто поєднуючись з одиницями, призначеними для реалізації полеміки (див., наприклад: [10]).

"Монологічний" тип у функціонуванні цієї дискурсивної форми, пов'язаний із безпосередньою фіксацією мисленнєвого змісту, представляють, зокрема, записи щоденникового характеру, будь-які нотатки "для себе", а також афористичні тексти, які репрезентують особливий випадок функціонування в культурі цієї дискурсивної форми, про що йтиметься нижче. Їх поява зумовлена зародженням дискурсивної практики неспеціального характеру, спрямованої на активізацію мисленнєвої діяльності носія мови. Маємо на увазі прецедент лінгвокультурологічної діяльності елітарної частини

французького суспільства XVII століття, яка існувала в межах світського спілкування та згодом започаткувала один із напрямів літературної діяльності – створення афоризмів та максим. Це дискурсивна практика, яка найбільше асоціюється з іменем Ф. де Ларошфуко та його “Максимами”.

6. Історія, пов’язана з виникненням максим, лінгвокультурним контекстом, який їх породив, вивчена достатньо добре й загалом відома завдяки численним дослідженням французьких істориків, літературознавців, культурологів (про це див.: [11]). Ми ж простежуємо цю історію в тому ракурсі, який нас цікавить, а саме – в ракурсі вивчення дискурсивної форми роздумів. Максими Ф. де Ларошфуко [14] – це більш-менш короткі узагальнюючі досвід та спостереження автора висловлення, що текстуалізують його роздуми про психологічні риси людей. Сучасні логіко-лінгвістичні дослідження показали системність змісту максим, сукупність яких утворює цілісну семантичну площину та ґрунтується на логічних засадах [8]. Історія генези максим має винятковий інтерес з погляду вивчення форм мовленнєвої діяльності людини, створення певних дискурсивних середовищ та соціолінгвістичних засад формування літературної мови.

Генеза афоризмів зумовлена тим культурним контекстом, створенню якого в XVII столітті сприяли численні салони (маркізи де Рамбульє, маркізи де Сабле, мадам де Лафайєт та ін.), у яких формувалося специфічне (можна з упевненістю сказати – етноспецифічне) дискурсивне середовище, яке впливало на вироблення нових мовно-мисленневих та соціальних навичок, загалом, певної мовленнєвої культури, що охоплювала нові культурні стереотипи. Як зазначала автор багатоаспектного дослідження про Ф. де Ларошфуко (1613–1680) та його літературну діяльність М. В. Разумовська, новим явищем у салонах 30-х років XVII століття стало входження до них, окрім аристократів, професійних літераторів, коло спілкування яких до цього було обмежено здебільшого їхнім професійним середовищем. Відтак у салонах почали не лише навчатися мистецтву бесіди, галантній та ввічливій мовленнєвій поведінці, а й завдяки представникам літературної професії – вивчати твори, дискутувати про них, унаслідок чого “заняття інтелектуальні та літературні стали основною частиною світського життя” [11: 64]. Домінанта мовленнєвої діяльності в салонах змістилася з розважального спілкування у бік спілкування, в центрі якого – діяльність з текстотворення: завдяки сприянню професійних літераторів учасники салонного дискурсивного “співтовариства” почали писати мадригали, портрети, романи, максими, обмінювалися ними та обговорювали їх [11: 65].

Саме завдяки одному з різновидів салонної дискурсивної практики – гри у сентенції й виникли максими Ф. де Ларошфуко. До низки правил цієї гри входила умова про попередній вибір теми, на яку кожен із учасників мав скласти текст-роздум, переважно моралістичного спрямування. Іншими словами, кожний мав записати свої думки на заздалегідь визначену тему і в процесі салонного спілкування ознайомити з ними учасників [11: 65, 67]. Поряд із іграми в сентенції салонна дискурсивна практика охоплювала ігри в прислів’я, дискусії на визначену тему, обговорення філософських питань, питань теології, політики, метафізики. Важливо зазначити, що роздум, який пропонував автор на розгляд у салоні, в плані свого змісту мав бути оригінальним та

мав відображати його власний життєвий досвід, спостереження, уявлення, а в плані свого оформлення мав бути стислим, чітким, лаконічним [11: 73]. Отже, запропонований автором текст практично унеможлиблював спонтанність, непродуманість, передбачав підготовчу роботу над текстом та формулюваннями. Це означає, що в межах салонного спілкування склався набір конвенцій відносно правил побудови тексту у вигляді вимог, що ставляться до нього як у плані його семантики і лінгвокогнітивних операцій, пов'язаних із перетворенням “смыслу в текст”, з вербалізацією свого досвіду, так і в плані лексико-синтаксичного оформлення думки.

Існує значна критико-аналітична література, присвячена питанню походження, оригінальності, самостійності текстів максим Ф. де Ларошфуко (див. про це [11: 74–78]), яке для нас не є ключовим, натомість достатньо добре вивчене питання про процес роботи над кожним окремим текстом максими, яка проводилася автором від видання до видання з метою вдосконалення формулювань, має безпосереднє відношення до нашої теми. Порівняння прижиттєвих видань максим дало можливість впевнено продемонструвати (або – реконструювати) основну стратегію текстотворення, у процесі втілення якої розгорнутий, докладний текст-роздум перетворювався на більш стислий, узагальнюючий, позбавлений конкретності. У цьому зв'язку варто навести фрагмент із дослідження М. В. Разумовської відносно максими 104, який добре розкриває те, у який спосіб відбувалося перетворення дискурсивної форми роздумів на текст-афоризм. Максима 104 у сучасних виданнях має таке формулювання: “Les hommes et les affaires ont leur point de perspective. Il y en a qu'il faut voir de près pour en bien juger, et d'autres don't on ne juge jamais si bien que quand on en est éloigné”. Дослідниця зазначила: “У голландському варіанті (мається на увазі перше видання максим 1664 року у Лейдені. – *T. P.*) максима 104 читається так: “Вчинки великих людей, як і статуї, слід розглядати з певної точки: серед них є такі, які треба бачити зблизька, аби краще розгледіти всі деталі, але є й такі, що про них можна правильно судити лише на певній відстані”. Створюючи цей афоризм, автор пам'ятав про тих “великих людей”, з якими йому довелося зіткнутися: це й великий Рішельє, і Великий Конде, і відважний Шатонеф, і відчайдушна мадам де Шеврез. Однак у кінцевій редакції зв'язок з конкретними історичними особами повністю втрачений. Йдеться вже про людей взагалі: “Кожну людину, як і кожний вчинок слід розглядати з певної точки. Аби зрозуміти одних, треба бачити їх зблизька, про інших можна слушно судити лише здалека” [11: 82]. Цю стратегію текстотворення застосовано відносно інших максим, що відбито у кількох прижиттєвих виданнях максим, які подавали “доопрацьовані” в обраному напрямі та ще раз відредаговані автором формулювання роздумів: ця діяльність продовжувалася від видання до видання.

Отже, в цій історії ми стикаємося зі специфічним випадком виникнення дискурсивної практики, спрямованої на стимулювання інтелектуальної діяльності та текстотворення за визначеними правилами. Її природною імплікацією стало створення нового жанру в європейській культурі – літературного афоризму, що отримав у різних культурних проєкціях позначення “максима”, “сентенція”, “апофегма”, “Kurzsprosa” та інші, які об'єднують діяльність з фіксації власних думок, роздумів, спостережень. І тут важливо

зазначити, що на відміну від випадку, представленого “Максимами” Ф. де Ларошфуко, який зі самого початку розглядав максимум як естетизоване мовне утворення, мікротекст, призначений для функціонування як літературний твір, у багатьох інших випадках (наприклад, у випадку афоризмів Г. К. Ліхтенберга), тексти-роздуми їхні автори не розглядали як призначені для публікування і не публікувалися за їх життя. Саме на таку реалізацію дискурсивної форми роздумів ми натрапляємо в щоденникових записах, які дають можливість авторові безперешкодно “довіряти паперу” свої думки та роздуми, а також у нотатках письменників – явища, яке тепер прийнято називати записними книжками письменників (наприклад, В. В. Розанова, Ю. К. Олеші й подібні).

Висновки. Дискурсивна форма роздумів в окресленому нами плані постає важливим компонентом мовно-мисленнєвої діяльності індивіда, вона представлена в різних дискурсах, мовних практиках та культурах, лексико-синтаксичне оформлення роздумів характеризується широкою варіативністю, яка зумовлена функціональною специфікою тексту, до якого входить ця дискурсивна форма. Якщо пов’язувати цю дискурсивну форму зі соціолінгвістичною проблематикою та питаннями розвитку літературної мови, то варто констатувати, що її широка представленість у різних дискурсах є ознакою розвиненої літературної мови та культури. Видається, що дослідження такого компонента тексту, як роздуми має широку **перспективу** в синхронії та діахронії і здатне висвітлити механізми взаємодії мови й мислення, когнітивної еволюції людини, втілення зв’язку між логіко-епістемічними аспектами мислення та синтаксичними побудовами й підструктурами тексту, виявити особливості її реалізації в різних етнокультурних спільнотах та етнокультурних практиках. Не буде перебільшенням сказати, що пошуки в цьому напрямі можуть становити окрему сферу лінгвопрагматичних досліджень тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аристотель. Метафизика / Аристотель // Сочинения в четырех томах. Т. 1. Аристотель ; [ред. В. Ф. Асмус]. – Москва : Мысль, 1976. – С. 63–367.*
2. *Баткин Л. М. Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности / Л. М. Баткин. – Москва : Наука, 1989. – 272 с.*
3. *Бацевич Ф. С. Основи комунікативної девіатології. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 236 с.*
4. *Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія : проблеми і перспективи : [монографія] / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2005. – 263 с.*
5. *Бацевич Ф. С. Части украинської мови як дискурсивні слова : [монографія] / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2014. – 288 с.*
6. *Елизаров В. П. “Республика Ученых” : Лейбниц и Мерсенн / В. П. Елизаров // Философский век. Альманах. “Г. В. Лейбниц и Россия” : материалы конф. / [отв. ред. Т. В. Артемьева, М. И. Микешин]. – СПб. : СПбНЦ, 1996. – С. 196–223.*
7. *Лосев А. Ф. Культурно-историческое значение античного скептицизма и деятельность Секста Эмпирика / А. Ф. Лосев // Секст Эмпирик. Сочинения в двух томах. Т. 1 / Секст Эмпирик. – Москва : Мысль, 1976. – С. 5–58.*
8. *Мартемьянов Ю. С. Опыт терминологизации общелитературной лексики (О мире тщеславия по Ф. Ларошфуко) / Ю. С. Мартемьянов, Г. В. Дорофеев // Вопросы*

- кибернетики. Логика рассуждений и ее моделирование. – Москва : Научный совет по Кибернетике, 1983. – С. 38–103.
9. *Радзієвська Т. В.* Дискурсивні простори : історико-лінгвістичний вимір : [монографія] / Т. В. Радзієвська. – Київ : ДП “Інформ.-анал. агентство”, 2018. – 323 с.
  10. *Радзієвська Т. В.* Сучасний український есеїстичний текст та його складники (на матеріалі публікацій Євгена Сверстюка) / Т. В. Радзієвська // *Мовна особистість : лінгвістика і лінгводидактика.* – Київ ; Черкаси : ФОП Гордієнко Є. І., 2018. – Вип. IV. – С. 129–133.
  11. *Разумовская М. В.* Ларошфуко, автор “Максим” / М. В. Разумовская. – Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1971. – 133 с.
  12. *Семенюк В. Я.* Внутрішнє мовлення : лінгвостилістичні аспекти інтерпретації української художньої прози ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / В. Я. Семенюк. – Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2006. – 30 с.
  13. Словник української мови : в 11 т. Т. 8 [ред. кол. : І. К. Білодід (гол. ред.) та ін.]. – Київ : Наукова думка, 1977. – 929 с.
  14. *La Rochefoucauld de F.* Réflexions ou sentences et maxims morales [Ressource électronique] / F. de La Rochefoucauld.. – Accès : https://www.ebooksgratuits.com/pdf/la_rochefoucauld_maximes.pdf
  15. *Machiavelli N.* Il principe [Ressource électronique] / Niccolo Machiavelli. – Access : https://www.letteraturaitaliana.net/pdf/Volume_4/t324.pdf
  16. *Machiavelli N.* Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio / Niccolo Machiavelli. – Access : https://www.letteraturaitaliana.net/pdf/Volume_4/t91.pdf

REFERENCES

1. Aristotel'. (1976). *Metafizika*. In: *Sochineniya v chetyrioh tomah*. T. 1. [red. V. F. Asmus]. Moskva: Mysl, 63–367.
2. Batkin, L. M. (1989). *Italianskoye Vozrozhdenie v poiskah individual'nosti*. Moskva: Nauka, 1989.
3. Bacevych, F. S. (2000). *Osnovy komunikativnoy deviatologiyi*. L'viv: LNU im. Ivana Franka.
4. Bacevych, F. S. (2005). *Lingvistychna genologiya : problemy i perspektivy: [monografia]*. L'viv: PAIS.
5. Bacevych, F. S. (2014). *Chastky ukrayins'koyi movy yak dyskursyvni slova: [monografia]*. L'viv: PAIS
6. Yelizarov, V. P. (1996). “Respublika Uchenyh” : Leibnitz i Mersenne. In: *Filosofskiy vek. Al'manah. “G.W. Leibnitz i Rossia”. Materialy konf.* / [otv. red. T. V. Artiemiya, M. I. Mikeshyn]. – Sankt-Peterburg: SPbNZ, 96–223.
7. Losiev, A. F. (1976). Kul'turno-istoricheskoye znachenije antichnogo skeptitzyzma i deyatel'nost' Sext'a Empiric'a. In: *Sext Empiric. Sochineniya v dvuh tomah*. T. 1. Moskva: Mysl, 5–58.
8. Martiem'yanov, Yu. S., Dorofeyev, G. V. (1983). Opyt terminologizatii obscheliteraturnoy leksiki (O mire tsheslaviya po F. Larochfoucauld). In: *Voprosy kibernetiki. Logika rassujdienii i yeye modelirovaniye*. Moskva: Nauchnyi sovet po kibernetike, 38–103.
9. Radziievska, T. V. (2018). *Dyskursyvni prostory: istoryko-lingvistichnii vymir: [monografia]*. Kyiv: DP “Inform.-anal. agentstvo”.
10. Radziievska, T. V. (2018). Suchasnyi ukrayins'kyi eseyistychnyi tekst ta yoho skladnyky

- (na materiali publikatsii Yevhena Sverstyuka). In: *Movna osobystist': lingvistyka i lingvodydaktyka, vyp. IV*. Kyiv: Cherkassy: FOP Gordiyenko Ye. I., 129–133.
11. Razumovskaya, M. V. (1971). *La Rochefoucauld, avtor "Maksim"*. Leningrad: Izd-vo Leningradskogo un-ta.
  12. Semeniuk, V. Ya. (2006). *Vnutrishnie movlennia: lingvostylistychni aspekty interpretatsii ukrains'koi hudojnoi prozy XX stolittia: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01*. Kyiv: Kyivs'kyi natsional'nyi universytet imeni Tarasa Chevchenka.
  13. *Slovyk ukrains'koi movy: v 11 t. T. 8* (1977). [red. kol.: I. K. Bilodid (hol. red.) ta in.]. Kyiv: Naukova dumka.
  14. La Rochefoucauld de F. *Réflexions ou sentences et maxims morales*. Retrieved from https://www.ebooksgratuits.com/pdf/la_rochefoucauld_maximes.pdf
  15. Machiavelli N. *Il principe*. Retrieved from https://www.letteraturaitaliana.net/pdf/Volume_4/t324.pdf
  16. Machiavelli N. *Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio*. Retrieved from https://www.letteraturaitaliana.net/pdf/Volume_4/t91.pdf

*Стаття: надійшла до редакції 15.10.2018
прийнята до друку 13.11.2018*

THE REFLECTIONS ON REFLECTIONS

Tetiana RADZIEVSKA

*Potebnya Institute of Linguistics,
National Academy of Sciences of Ukraine,
4, M. Hrushevsky Str., Kyiv, Ukraine,
tel.: (044) 279 02 92*

The paper deals with the discursive form of reflections which is regarded as a component of the language consciousness and in the texts of different types correlates with the results of thinking activity and text-formation. The discursive form of reflections is discussed in relation to the phenomenon of the inner speech which became a traditional object of describing within the scope of the fictional literature texts with the use of syntactical structures of free indirect discourse or the structures including direct speech. The discursive form of reflections is examined in pragmatic perspective (the addressee factor, the status of the speech subject).

Two main modes of functioning in different texts and discourses of this discursive form are singled out – “dialogical” and “monologic”. In order to describe the peculiarities of text-formation in the case of “monologic” functioning of this discursive form La Rochefoucauld’s maxims are analyzed. In this case text-formation includes an activity to transform the reflections as a long text concerning certain individuals and events and expressing the author’s point of view into the general utterance, from which the information about concrete facts or persons is eliminated. The use of such generalizing technique had as a result creation of the literary genre of aphoristic text.

Keywords: the reflections, the discursive form, text pragmatics, La Rochefoucauld’s maxims.